

TDK Híradó

2003. március

*Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam-
és Jogtudományi Kar Magyar Állam- és
Jogtörténelmi Tanszék Tudományos Diákkörének
folyóirata*

*Interjú Bódiné dr. Beliznai Kinga egyetemi
adjunktussal*

Beszámoló a csopaki konferenciáról

„Az ÁVH lefejezése”

*„A szabadságvesztés-büntetés kezdetei
Magyarországon”*

*„A munkáltatás a magyarországi börtönökben
a 19. században”*

„A börtönrendszerek”

Előszó

Talán most tényleg sikerült. Bár több mint egy éves szünet után jelenik meg újra a TDK Híradó, mégis optimista vagyok. Tudományos diákköri ülések ugyanis az elmúlt 15 hónapban is folyamatosan voltak, kirándultunk, konferencián vettünk részt, és remek kis csapatná kovácsolódtunk össze. A korábbi számok leglelkesebb munkatársai ma már méltóságteljes fődemonstrátorok a tanszéken. Az erről hírt adó újság újabb száma mégis csak most jelenik meg, mert a „generációváltás” ugyan zökkenőmentesen zajlott le, mégis hosszú idő alatt ment végbe. Nekünk figyelmesebbnek kell lennünk, hiszen (szerencsére) ebben a tanévben is új, érdeklődő elsősökkel bővült társaságunk, s talán közülük fog ennek a lapnak a következő szerkesztője kikerülni. A mi felelőségünk, hogy a tanszék egyik legszebb hagyománya még rövid időre se szakadjon meg. Ennek a szemléletnek megfelelően a Tisztelt Olvasó a TDK Híradó 3. évfolyamának 1. számát tartja a kezében.

Ha az újság a korábbinál esetleg komolyabb hangvételűre sikeredett, az nem a véletlen műve. A 2001 őszén még több mint húsz első évfolyamos tagot számláló diákkörből sokan lemorzsolódtak, de akik maradtak, azóta már átestek egy nagyobb megmérettetésen, és kiválóan megfelelt minősítéssel távoztak a harcmezőről. Noha nem lehet az eltelt hónapok minden egyes napjáról beszámolni, mi mégis szeretnénk ízelítőt adni belőlük. Ahhoz, hogy a TDK ülésein parázs viták alakuljanak ki, nem jelent hátrányt, ha a tagok alaposabban megismerik egymást, és esetleg merészebben mondanak ellent a másoknak - gondolta két TDK vezetőnk, és ennek szellemében szerveztek egy hosszú hétvégét Párára. Kollégiumi szállásunkon főként Kata anyukájának főztjén, és a környék legfinomabb fehérborán éltünk (amit érdekes módon szintén szoros szálak fűznek a Szalai családhoz). A két szervező öröme már a borospincében is parázs viták alakultak ki arról, hogy melyik megkóstolt borfajta a finomabb. A helyi borkultúra megismerésén túl bejártuk Pápa belvárosát, és az egészséges életmód jegyében gyalog jutottunk el a fent említett borkóstoló helyszínére. Aki ezen a kiránduláson velünk volt, és kedvet érzett hozzá, azt semmi sem tarthatta vissza attól, hogy egy remek kiselőadást írjon – németül, természetesen – a Balaton északi partjára szervezett német-magyar jogtörténeti konferenciára.

A csopaki szemináriumon került igazán baráti viszonyba a társaság. A közös éjszakai fürdözések a Balatonban – egy idő után az eleinte csodálkozó németekkel -, az esti világmegváltó beszélgetések (vendégeink is megízlelték a pápai fehérort), az előadások utáni kirándulások, és az első délután-este-éjszaka csoportos fordítása négy rövid nap alatt összetartó társasággá kovácsolt össze minket. Jénai vendégeink még növelték is önbizalmunkat azzal, hogy mindenkire naponta többször is odamentek, csak azért, hogy elmondják, mennyire el vannak ragadtatva az illető német nyelvtudásától.

Reméljük, hogy sokat dicsért nyelvi készségeink még nem koptak meg, és a március végén egy másik konferenciára hozzánk érkező svájci Seelmann professzornak sem kell majd német-német szótár megértésünkhöz. A Csopakon eltöltött időről bővebben ebben a számban, az újabb megmérettetésről pedig következő számunkban olvashat a Tisztelt Olvasó.

A Debreceni Egyetem története

Az egyetem/universitas a középkor találmánya. A korabeli egyetemek a társulási szellem, valamint a tudomány és oktatás szoros kapcsolata miatt jöttek létre a XIII. században. Csak az számított egyetemnek, amely teológiát, bölcsészettudományt, jogtudományt és orvostudományt egyaránt oktatott. Magyarországon az első, még ma is működő egyetem az 1635-ben, Pázmány Péter által alapított Nagyszombati egyetem volt. A másodikra sokat kellett várni, 1872-ben kezdte meg működését a Kolozsvári egyetem.

Debrecenben 1538 óta létezett felsőfokú iskolai képzés a Debreceni Református Kollégium révén. Maga a város is nagy hangsúlyt fektetett az oktatásra, de ebben az időszakban az erdélyi fejedelmek bőkezű adományai is jelentősen hozzájárultak az intézmény folyamatos működéséhez. A XIX. század '70-es éveiben, a kolozsvári egyetem alapítása után körvonalazódott először a debreceni egyetem létrehozása, de csak 1912-től, Magyarországon harmadikként, a pozsonyi egyetemmel egy időben kezdte meg működését a Tisza István Királyi Tudományegyetem Debrecenben, bölcsészeti, hittudományi, jogi és orvosi karokkal. Az egyetem szervezete 1945 után változott meg alapvetően. Rendeleti úton 1949-ben felfüggesztették a jogászképzést, emellett leválasztották a teológiai és az orvostudományi kart. Az egyetem 1952-ben vette fel a Kossuth Lajos Tudományegyetem nevet. Szervezeti és nagyobb változásokra az egyetem történetében csak a '90-es években került sor, amikor megkezdte működését a Közgazdasági kar, és hosszas egyeztetések után 1996-ban újraindult a jogászképzés. A Jogi Kar működése még e hosszú intermezzo után sem tudott zökkenőmentesen működni, ugyanis a Magyar Akkreditációs Bizottság az önálló jogászképzés felfüggesztését javasolta 2000-ben. Az oktatási miniszter ugyanezen év szeptemberéig adott haladékot, hogy az egyetem a felmerülő problémákat elhárítsa. Ezek után intenzíven megkezdődött a jogi képzés megerősítése, amely napjainkban is sikeresen zajlik. Az Universitas-mozgalom keretében 1991-től megkezdődött Debrecenben is a felsőfokú iskolák egyesülése, ennek eredményeképp jött létre 2000. január 1-vel az egységes Debreceni Egyetem.

Mohácsi Barbara

A szabadságvesztés-büntetés kezdetei Magyarországon

A 2002. júliusi, Csupakon megrendezett jogtörténeti konferenciára készültem egy német nyelvű előadással, a szabadságvesztés-büntetés magyarországi történetéről a kezdetektől a XVIII. századig.

Első hallásra meglepőnek tűnhet ebben a korban szabadságvesztésről és börtönről beszélni, pedig **létezett ez a büntetési forma, ha nem is volt elterjedt**. Felbukkan a jogforrásokban már a kezdetektől, változatos funkcióban alkalmazták, és természetesen mindvégig léteztek börtönök, ha nem is a mai értelemben.

Elterjedésének korlátja a kor társadalmi rendje volt, a jobbágyság számára a szabadság nem volt érték, annak megvonásával nem lehetett büntetni. Másrészt a középkori büntetések célja a bosszú és a jóvátétel volt, erre pedig a halál vagy testi büntetések, illetve a vagyoni büntetés alkalmasabb volt.

Mindezek ellenére **már Szent István első dekrétumában** szerepel: a pénteki bűjt megszegőinek büntetése egyheti elzárás volt, bűjttel. Szent László törvényeiben már teljesen egyértelműen tömlőcöt rendel a tolvajló nemesek büntetéséül. A dekrétum szerint a király ítéletéig a kivont karddal gyilkolókat is a tömlőcbe kellett őrizni. III. András az adósi fogságot vezette be, a kirótt pénzbüntetést be nem fizetőkre.

Az Árpád-házi királyok idején a tömlőcnél **gyakrabban alkalmazták büntetésként a szolgaságba vetést**, jórészt gyakorlati okokból. A szolga munkát végzett, ez kompozícióként szolgálhatott a sértett számára, és a szolga nem igényelt külön őrzést és helyet. Ugyanakkor a szolgaság nem tisztán szabadságbüntetés, munkabüntetés is egyben.

A XIV.-XV. században megjelent büntetésként az **örökös fogság** Zsigmond és I. Ulászló rendeleteiben: csalók, hamisítók és más becsülettel kapcsolatos bűncselekmények elkövetőinek büntetése volt. I. Miksa a „hítségő ügyvédek” rendelte örökös fogsággal büntetni.

A **felvilágosult abszolutizmus a büntetőjog terén is reformokat** kezdeményezett, elfogadva a felvilágosodás büntetéstanai hitvallását, a testi- és halálbüntetés korlátozását, a büntetőjog kodifikálását és humánusabbá tételét. Ennek eszköze volt a szabadságvesztés szélesebb körű alkalmazása. Nem tekintették viszont önálló büntetési nemnek, a törvénykönyvekben általában a testi büntetések között szerepel (ami a végrehajtás körülményeit tekintve tulajdonképpen helytálló), esetleg kényszermunkaként definiálják.

Magyarországon a **határozott idejű szabadságvesztés** törvényben először az 1723:12. törvénycikkben jelent meg, a vérfertőzés büntetéséül.

A Mária Terézia által kiadott **Constitutio Criminalis Theresiana** büntetései között szerepelt a dologház, de kényszermunkaként besorolva.

II. József büntetőtörvénykönyve, a **Sanctio Criminalis Josephina** a felvilágosult abszolutizmus jogalkotásának tipikus terméke. Gyökeresen szakított az addigi büntetési rendszerrel: eltörölte a halálbüntetést, ezzel a szabadságvesztést vált a főbenjáró bűnök büntetéséül is. A törvény előremutató vonásai ellenére nem fejtett ki lényeges hatást, rövid ideig volt csak hatályban, végrehajtásához hiányoztak a feltételek.

Némileg eltérően alakult a szabadságvesztés-büntetés helyzete **Erdélyben**. A XVI. századtól önálló államként saját jogalkotással rendelkezett, és a fejlettebb városhálózat és a széles kiváltságolt rétegek miatt a szabadságvesztés sokkal gyakrabban alkalmazott büntetés volt. Az erdélyi országgyűlés már 1630-ban törvényt hozott a gyilkosok és „más gonosztevők” tömlőcbe vetéséről.

A **vármegyék** széles körű rendeletalkotási joggal rendelkeztek, a statutumok közül sok a büntetőjogi tárgyú, a legtöbb a XVIII. századból ismert. A tömlöc a jobbágyok büntetése volt, elsősorban az úriszék szabta ki büntetésül. A szabályozás nagyon sokszínű, de általában lopásért, gyűjtogatásért, hangoskodásért szabtak ki tömlöcbüntetést. Ugocsa vármegye 1785-ben eltörölte a pénzbüntetést, helyette fogságot rendelt.

A **városi jogban legjellemzőbb a szabadságvesztés-büntetés** alkalmazása. Minden város saját jogrenddel, így büntetőnormákkal rendelkezett. A városok rendelkeztek tömlöccel és árestommal is, így mód volt a büntetések differenciálására. Általában kisebb vétségeket, hangoskodást, részegeskedést büntettek árestommal, tömlöc a súlyosabb bűnökért járt.

A szabadságvesztés-büntetést **több funkcióban alkalmazták**, ezek azonban nem voltak tisztázottak, nehezen választhatók szét. Büntetési elmélet nem létezett, a döntő cél általában az elzárás és őrzés volt.

Számos esetben alkalmaztak szabadságelvontást **ítélet nélkül**, általában politikai okokból, olykor a királlyal szemben is, gondoljunk csak Salamon vagy Zsigmond fogságára.

Legtöbb esetben **vizsgálati fogságként** alkalmazták, az eljárás előtt, vagy **biztonsági őrizetként** az ítélet végrehajtása előtt. Már a XVI. században születtek rendelkezések az eljárás minél gyorsabb lefolytatását követelve. A magyar és az erdélyi országgyűlés is hozott erről törvényt, 1619-ben, illetve 1633-ban. Ezek szerint a bírónak 8 napon belül ítéletet kellett mondania a fogva tartott terhelt ügyében.

Alkalmazták **adósi fogságként**, esetleg a be nem fizetett pénzbüntetés helyett. Városokban általában tömlöc járt az adót be nem fizető polgároknak. Esetenként **kegyelmi büntetésként** funkcionált, leghíresebb példa erre Báthory Erzsébet esete. A XVI. században több mint 600 fiatal lányt ölt meg, vérüktől remélve az örök fiatalságot. Előkelő származása miatt megmenekült a halálbüntetéstől, de élete végéig Csejte várában őrizték.

A büntetés végrehajtására kezdetben **nem létezett sem külön épület, sem külön apparátus**. A legtöbb várban volt tömlöc, egy helység a pincében, esetleg toronyban, az őrzést a várkatonák látták el. A körülmények meglehetősen mostohák voltak, a fogva tartottakkal senki nem törődött, a középkorban a bűnelkövetőket társadalmon kívülinek tekintették.

A XVI-XVII. századtól gyakoribbá vált a szabadságvesztés-büntetés, egyre **szűkösebbé váltak a körülmények**. Sok használaton kívüli várat használtak börtönként, néhány város és vármegye külön épületet emelt e célra.

Széles körben elterjedt gyakorlat volt, hogy a **fogva tartottnak fizetnie kellett** az őrzés és az ellátás költségeit. A legtöbb városban szigorú szabályok rendelkeztek a tömlöcök rendjéről és a tömlöctartók kötelességeiről, legismertebb ezek közül a Kolozsváron 1729-ben kiadott „Tömlöczi Regulák”.

A **körülmények nagyon rosszak voltak**, a cellák szűkek, fűtetlenek voltak, nem gondoskodtak a takarításról és szellőztetésről. Ennek egyik oka az volt, hogy a börtönt testi büntetésnek tekintették, célja a sanyargatás (is) volt. Érzékletes példa, hogy Zólyomban 1785-ben boszorkánysággal vádolt nőt engedtek szabadon, különben belehaltak volna a büntetésbe.

A **magyar büntetőjog középkora a XIX. századig tartott**, mind a büntetési rendszert, mind a börtönviszonyokat tekintve. A század harmincas éveiben keletkezett Kölcsey híres leírása egy vármegyei fogházról. A reformkor politikusai egy felfogásában és körülményeiben feudális büntetőjog és börtönrendszer javítását és korszerűsítését tűzték ki célul.

Tanszéki portrék

Interjú Bódiné dr. Beliznai Kingával

Miért éppen a jogi pályát választotta?

Geológusnak készültem egészen második gimnazista koromig, mert érdekelt a földrajz, és akkor gondoltam, hogy ez milyen jó lenne. Aztán amikor második gimnázium után szakosodni kellett, akkor valami miatt mégis a magyar és történelem fakultációt választottam. Illetőleg akkor a jog, mint gondolat már felmerült, mert mikor a családtagjaimmal beszéltem, kiderült, hogy a nagybácsik és nagynénik között számos jogász van. Többükről nem tudtam, hogy jogi diplomával rendelkeznek, mert elsodródtak a jogi pályáról.

Volt-e TDK-s?

TDK-s csak nagyon rövid ideig voltam, és ami érdekesség, hogy először a nemzetközi jogi tanszéken. Amikor bekerültem az egyetemre és elkezdtem itt tanulni, az első tárgy, ami nagyon tetszett, az a jogtörténet volt. Aztán később volt egy olyan ötletem, hogy nemzetközi joggal fogok foglalkozni, úgyhogy éppen ezért voltam ott TDK-s, több, mint egy évig. Aztán egy országos diákköri konferenciának, illetve *Mezey Barna* büntönügyi szemináriumának köszönhetően kötöttem itt ki a tanszéken.

Volt-e olyan oktató, akire egyetemi éve alatt különösen felnézett?

Brósz professzor úr, aztán volt egy külsős oktatónk, aki azt hiszem már nem tanít az egyetemen, *Fodor János*nak hívják, és a Külügyminisztériumban dolgozott annak idején. Akit még nagyon szerettem – sajnos már meghalt – a közgazdaságtan tanszéken *Foltyn Ferenc*. És *Mezey Barna*, aki elsőéves koromban szemináriumvezetőm volt.

Hogy döntötte el, hogy benn marad az egyetemen tanítani?

Amikor a büntönügyi szeminárium elkezdte munkáját itt a tanszék keretében – olyan harmad-, negyedéves lehettem – akkor kezdtem büntetőjoggal foglalkozni, ami nagyon érdekelt. Négyen-öten vettünk részt ezen a szemináriumon, nagyon aktívak és lelkesek voltunk. Aztán ahogy az lenni szokott, jöttek a TDK-k, OTDK-k, a különböző tudományos megmérettetések. Ha nevet kell mondani, aki végül elültette a bogarat a fülembe, az *Weiss Emilia* tanárnő volt. Az aktuális polgári jog szemináriumáról azért kéredeztem el, mert OTDK-ra kellett mennem, és ő azt kérdezte: „miért, benn fog maradni a tanszéken?” Ez akkor elgondolkodtató dolognak tűnt, és Révész tanár úrral – aki akkor tanszékvezető volt – és Barnával való megbeszélés után alkalmasnak találtak a feladatra. Így már ötödéves koromban – legalábbis a munkahelykeresést illetően – nyugodt voltam, mert tudtam, hogy megkapom a diplomámat, és lesz helyem.

Mi a kedvenc témája, és mivel foglalkozott a legtöbbet szakmai téren?

Először a középkori, különösen az erdélyi büntetőjoggal. Ami a büntetőjogon belül nagyon érdekel, az a büntetések rendszere, erről is írtam a szakdolgozatomban, és amióta itt tanítok az egyetemen ezt az előadást általában én tartom. Ez az egyik.

A másik, amit nagyon szeretek, az a házassági jog, ennek főként középkori része, de természetesen a polgári korszak történetében is találok számos csemegét. Van még egy téma, amivel komolyabban foglalkoztam, és több éven keresztül fakultatív előadást is tartottam belőle: ez a szimbólumok világa, hogy milyen szertartások, rituális jelképek találhatók meg, nemcsak a magyar jogtörténetben, hanem igyekeztem európai kitekintést is adni. Az ezzel kapcsolatos ismeretanyagot igyekszem beépíteni az előadásokba is.

Érezte-e, hogy női mivolta miatt másképpen ítélik meg Önt?

Hátrányos megkülönböztetést nem tapasztaltam, inkább a pályám elején éreztem, hogy a fiatalok arra gondolva, hogy milyen kevés köztünk a korkülönbség, ezt a vizsgán néha próbálják kihasználni.

Milyen a kapcsolata a diákokkal?

Úgy gondolom, hogy jó, csak az a bajom ezzel a tömegoktatással, hogy az embernek igen kevés lehetősége van arra, hogy a diákokkal napi kapcsolata legyen. Ilyen szempontból örülök annak, hogy most van szeminárium, mert így azt a hatvan embert, akivel hétről-hétre találkozom, a két félév alapján valamennyire megismerhetem. Illetőleg ami jó, hogy sokan írnak hozzám évfolyamdolgozatot és szakdolgozatot, és így velük esetenként többéves személyes kapcsolatomban van. Így emberi beszélgetésekre is sor kerül, a hallgatók egyetemen kívüli életét is nyomon tudom kicsit követni, amit nagyon fontosnak tartok. Ez nagyjából csak az utóbbi két-három évben van így, előtte a hallgatókkal való találkozás az előadásokra szorítkozott.

És ha ma lenne joghallgató, mit csinálna másképp?

Ez nehéz kérdés, mert már meg vagyok fertőzve a jogtörténettel, viszont ha ezt most kicsit elfelejtem, akkor lehet, hogy mégiscsak – főleg most – a nemzetközi jog irányába fordulnék, illetve minél több gyakorlati ismeretet próbálnék megszerezni. De nem szeretnék változtatni!

Mi az, ami felidegesíti egy vizsgáztatás során?

Nagyképűségnek hangzik, de talán mégsem az, hogy ennyi év távlatában – hiszen én is voltam joghallgató és a praktikák nem nagyon változtak – jól szórakozom időnként az írásbeli vizsgák alkalmával, hogy a hallgató ugyanazzal a puskázási módszerrel próbálkozik, mint amivel annak idején én, és ezt az ember óhatatlanul észreveszi. Felidegesít, de igyekszem magam túltenni, amikor két mondat után számomra világos, hogy a hallgató nem készült fel a vizsgára, és mégis próbál meggyőzni, hogy neki ezt a vizsgát teljesítenie kell. Azt még kevésbé szeretem, ha a hallgató ajánlja fel, hogy milyen témát kérdezzek tőle.

Tanítás mellett foglalkozik-e mással?

Vannak kisebb-nagyobb jogi tanácsadói munkáim.

Szabadidejében mivel foglalkozik szívesen?

Mostanában döntöttem el, hogy megírom a Ph.D. disszertációm, így szabadidőmben igyekszem elmélyülni a szakirodalomban, hogy ezt a dolgozatot minél hamarabb megírjam. Ha nincs ilyen, akkor mint másnak: kis olvasás, kis séta, zene...

Káros szenvedély?

Nem tudok róla.

Mire a legbüszkébb?

Az oktatói pályámra.

Mit tanácsol a mostani joghallgatóknak?

Bármilyen nehéz, vegyék komolyan tanulmányaikat, mert minél hamarabb van diploma a kezükben, annál jobb. Minél több nyelvet tanuljanak meg, a külföldi ösztöndíj lehetőségeket igyekezzenek minél jobban kihasználni. Nemcsak kifejezetten a jogi tanulmányaikra nézve céltartottan tartom ezt fontosnak, hanem hogy az ember megismerjen más kultúrákat, viselkedésformákat, protokollt, amit munkája során használni tud, mert ez elengedhetetlen egy jogász számára. Minél nagyobb kitekintésünk van a világra, annál gazdagabbak leszünk, és annál jobban tudunk a jogi pályán mozogni. És minél több gyakorlati tudást szedjenek magukra az elmélet mellett!

Kedvencek

Ország	Skócia, Görögország, főleg Kréta és Rodosz
Város	Firenze
Zene	klasszikus: Vivaldi: Négy évszak, könnyűzenében szinte minden
Könyv	Bohuniczky Szefi: Otthonok és vendégek
Étel	Mediterrán konyha

Radó Zsófia, Mátés Ákos

XX. századi történetek

Az ÁVH lefejezése

1953. január 3-án Péter Gábor, az Államvédelmi Hatóság (továbbiakban: ÁVH) hírhedt vezetője éppen a szuhakállói bányavíz-betörésről jelentett Rákosi Mátyásnak, a miniszterelnök Lóránt utca és Istenhegyi út sarkán álló villájában. Kezeit illedelmesen hátrattette, ahogy az egy jó államvédelmishez illik, ám azon hirtelen bilincs csattant. A másik meglepetés akkor érte Pétert, amikor a villa pincéjében találkozott feleségével, Simon Jolánnal. Ezzel megkezdődött a rettegett terrorszervezet, az ÁVH lefejezése.

Érdekesen alakult a vád koncepciójának realizálása, mivel kezdetben a párt felső vezetése semmit nem tudott kezdeni Péterrel. Ezt mutatja, hogy a letartóztatás és a jogerős ítélet között meglehetősen sok idő telt el a kor más koncepciók pereihez viszonyítva. Mindenesetre a „biztonság kedvéért” gyorsan őrizetbe vették Péter szeretőjét, Pataki Ferencné, s két bizalmasát: dr. Bálint Istvánt és Csapó Andort. Később „nem rekonstruálható logikával letartóztatják Péter Gábor szadista titkárát, továbbá a verőcsoport vezetőjét, a Gyűjtőfogház parancsnokát, és másokat. A harmadik etapban, január 16-án veszik csak őrizetbe az entellektüeleket, például a volt ávós igazságügy minisztert.”¹

A folyamatot Sztálin levele indította el, amelyet 1953. január 2-án küldött Rákosinak. Fjodor Belkint, a szovjet államvédelem vezetőjét még 1952 végén, kémkedés vádjával letartóztatták, és hamar egyértelművé vált, hogy ez az aktus lavinát indít el a Keleti Blokk országaiban. Mindenesetre Sztálin utalása egyértelmű volt: Belkin beszervezte Pétert, aki angol kém, és azonnal le kell fogni.

A fő kérdés azonban maradt: mi legyen a vád? Teljesen egyértelmű volt, hogy Pétert eredeti bűneiért egész egyszerűen nem lehet elítélni. Ez ugyanis az MDP felső vezetésének bíróság elé állítását jelentette volna. Pünkösti Árpád írja: „amíg ez a pártvezetés létezik, addig az ő (ti. Péter Gábor) bűnössége, bűnrészességének kiderítésére semmi esély, hisz a vádlottak padján Rákosinak, vagy Farkas Mihálynak kellene előtte ülnie, s Kádárnak is mellette”²

Véleményem szerint Péter Gábor eleinte nem volt tisztában ezzel, azonban később a kihallgatások során egyértelművé vált számára: kihallgatói nem akarják, hogy Rákosi ellen valljon, fel is szólították: „Az Öregről ne beszéljen!” Az „Öreg” még 1953 januárjában sajtócedulákon közölte Farkas Mihállyal, Péter kihallgatójával, hogyan végezze munkáját. Ezekben a cetlikben Rákosi célzott Péter első letartóztatására, a Horthy korszakban betöltött tevékenységére, különböző személyekre, akikkel a politikai rendőrség első embere kapcsolatba került. A sors fintora, hogy a dokumentumokat Farkas Mihály 1957-ben az ellene folyó perben bizonyítékként csatolta be, miként irányította az államvédelmet Rákosi Mátyás.³ Bár Rákosi később részletesen bevallotta bűneit, ez a nyilatkozat sokáig titokban maradt. Így „... lényegében mind a mai napig – még él Rákosi utolsó nagy koncepciója. Nevezetesen, hogy mindenért az ÁVH bűnös, illetve annak egy szűk, vizsgálattal foglalkozó csoportja.”⁴

¹ Pünkösti Árpád: Rákosi a csúcson 1948-1953 Európa Könyvkiadó, Budapest 1996

² uo.

³ Iratok az igazságszolgáltatás történetéhez 3. (továbbiakban: Iratok) Kúriai teljes ülések, Államvédelmi felülvizsgálatok, „Párt-ítéletek”, Törvényességi óvások, Tárgyalási jegyzőkönyvek Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1994

⁴ Zinner Tibor: Adalékok a magyarországi koncepciók perekhez, Videoton Kiadó, Székesfehérvár, 1988

A Péter ellen folyó pert sokan magyar cionista pernek is nevezik, bár ezzel kapcsolatban erős fenntartásaink lehetnek. Kapóra jött Rákosiéknak, hogy Csehszlovákiában a Slansky-per (tulajdonképpen a csehszlovák Rajk per, némi antiszemitizmussal fűszerezve), a Szovjetunióban pedig az orvosperek zajlottak igen nagy intenzitással. Ekkoriban kezdték Péter Gábort eredeti nevén, azaz Eisenberger Benőként emlegetni, egyértelműen utalva zsidó származására. Ám konklúzióként meg kell állapítanunk, hogy a cionista összeesküvés vádja csupán ürügy volt a valóban elkövetett bűnök elkendőzésére. Egy úgynevezett „fordított koncepció per” zajlott, amelynek végén, az ítélethirdetéskor jól jártak az elítéltek, mivel az általuk elkövetett bűnökhöz képest csekély büntetést kaptak.

A Budapest Hadbíróóság 1953. december 24-én (Rákosiék kedvelhették ezt az időpontot, hiszen 1948-ban Mindszenty József hercegprímást is ezen a napon tartóztatták le) hozta meg az ítéletét, amely 1954. január 15-én emelkedett jogerőre. Péter Gábor elsőrendű vádlottat népellenes büntetben, hűtlenség büntetében, halált okozó súlyos testi sértés büntetében, folytatólagosan elkövetett hivatali hatalommal való visszaélés büntetében, folytatólagosan elkövetett személyes szabadság megsértésének büntetében, folytatólagosan elkövetett külföldre szökés elősegítésének büntetében, valamint folytatólagosan elkövetett társadalmi tulajdon elleni büntetben bűnösnek mondták ki, és ezekért életfogytiglani börtönre, a közügyektől 10 évi eltiltásra, teljes vagyonekzabzásra, és lefokozásra ítélték.⁵ 1957-ben a Legfelsőbb Bíróság Katonai Kollégiuma perújítási tárgyalást tartott, ahol Pétert ismételten bűnösnek mondták ki, és 14 évre ítélték.

Péter Gábor végül 7 és negyed év múltán, 1960 áprilisában szabadult. Nyugdíjba vonulásáig a jelmez- és ruhakölcsönző könyvtárosaként dolgozott. 1993-ban, 87 éves korában hunyt el.

Mátés Ákos

Felhasznált irodalom

- Püskösti Árpád: *Rákosi a csúcson*. 1948-1953. Európa Könyvkiadó, Budapest 1996
- Iratok az igazságszolgáltatás történetéhez 3. Kúriai teljes ülések, Államvédelmi felülvizsgálatok, „Párt-ítéletek”, Törvényességi óvások, Tárgyalási jegyzőkönyvek Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1994
- Farkas Vladimír: *Nincs mentség, az ÁVH alezredese voltam*. Interart stúdió 1990
- Zinner Tibor: *Adalékok a magyarországi koncepció perekhez*, Videoton Kiadó, Székesfehérvár, 1988
- Törvénytelen szocializmus*. A tényfeltáró bizottság jelentése. Budapest, Zrínyi Kiadó-Új Magyarország, 1991
- A Történelmi Hivatal évkönyve*, 1999. Szerkesztette: Gyarmati György. Sorozatszerkesztő: Kónyáné Kutrucz Katalin. Történelmi Hivatal, Budapest, 1999.
- Dénes Béla: *Ávós világ Magyarországon*. Egy cionista orvos emlékiratai. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1999.

⁵ Iratok

Munkáltatás a magyarországi börtönökben a XVIII-XIX. században

1. A munkáltatás kialakulása és előzményei Európában:

A történelem folyamán már az ókori Egyiptom óta beszélhetünk a rabok munkáltatásáról, de intézményes keretek között csak a XVI. századot követően létezett. Ugyanis a XVI. században alakultak ki az első büntetés-végrehajtási intézetek (a brüggei, londoni fegyház, a nürnbergi Spinnhaus). A munkáltatás első komoly kísérlete az 1596-os amszterdami dologház volt, amely a kolduló munkakerülők foglalkoztatásának céljából jött létre.

A munkáltatás gondolata valójában a felvilágosodás idején alakult ki, de elterjedése csak a XIX. századra valószínűleg. A büntetések jellege megváltozott, a javítás és nevelés került előtérbe.

2. A magyar büntetési viszonyok modernizálódása, változások a XIX. században:

A XVIII-XIX. század Európa számára a polgárosodást hozta el, míg ebben az időszakban Magyarország félgymarmati helyzetben volt. A modern börtön eszméje Magyarországon ekkor az osztrák börtönügyi intézkedések szűrőjén keresztül érvényesült. Kétféle fogvatartási intézményről beszélhetünk: az egyik a tipikusan munkáltatásra használt dologház, a másik a tulajdonképpeni büntetés-végrehajtási intézet, a börtön volt. A kettő összekapcsolódott, mivel a börtönökben bevezették a dologházakban alkalmazott munkáltatást, illetve az oktatást és nevelést. Rendszeres munkáltatás folyt az időtöltést a tallósi, szegedi és a szempci fegyházakban. Reformok gondolata a XVIII. században került előtérbe, amikor beindult a fogházjavítómozgalom. Az 1791-es országgyűlésen alakult először egy reformbizottság, amely legfőbb célkitűzésének a dologházak felállítását tekintette. 1830-tól a Büntetőtörvénykönyv korszerűbbé tételével megindult a rabmunka bevezetésének népszerűsítése. 1840-ben Deák Ferenc nevéhez fűződött az első komolyan átgondolt, intézményesített börtönjavaslat. Végül a munkáltatást Magyarországon a Csemegi-kódex 29§-a vezette be, de igazodott a fogház-börtön-fegyház fokozatokhoz.

3. Munkáltatás a büntetés-végrehajtási intézetekben a századfordulón:

A kor humanista felfogásával harmonizálva mindenekelőtt a javító hatás fokozását kívánták elérni a börtönökben alkalmazott megfelelő munkáltatás segítségével. A társadalomba való beilleszkedéshez elengedhetetlen volt, hogy az elítélt a munkavégzés során jártasságot szerezzen legalább egy munkanemben. Ezért nem javasolták a technikailag könnyebben megvalósítható munkamegosztást. Ezenkívül ügyelni kellett arra, hogy a munka produktív, egészséges legyen, ne monoton, egyhangú. Technikai szempontból gyakrabban alkalmazták azokat a munkanemeket, amelyeket az év minden szakában lehetett művelni. Azonban az egyik legfontosabb követelményt jelentette, hogy a munka a büntetéssel és annak céljával összhangban álljon.

A munkanemek több csoportját különböztették meg ebben az időszakban. A legalapvetőbb az önkéntes munka és a munkakényszer volt. A legvitatottabb párosítás a zárt helyen, illetve a szabadban végzett munka volt. A munkavégzés helyét tekintve beszélhetünk magánmunkáról és munkauzembelen végzett munkáról. Végül a magaviselet és egyéb körülmények hatására a normálmunkán túl gyakran alkalmazták büntetésből a többletmunkát.

4. Munkáltatás a speciális letartóztatási intézetekben:

Vizsgálati fogságnál feltétlenül figyelembe kellett venni, hogy az itt tartózkodók bűnössége még nem volt megállapítva.

A fiatalok esetében fontos volt az intézetekben végzett munka nevelő hatása. Általában nem alkalmaztak fizikai munkanemeket, inkább a házimunka dominált.

Az egyéb intézetekben a fennmaradó más bűnelkövetőket tartották. Ilyen speciális bűnözőtípus volt ekkor a munkakerülő bűnözőt csoportja, akikkel szemben különösen hangsúlyozni kellett a munka jelentőségét. A másik különös foglalkozást igénylő bűnelkövetői csoport a gyengeelméjűek voltak. Az ő esetükben primitív munkanemeket alkalmaztak, tekintettel a szellemi és gyakran fizikai állapotukra.

5. A rabmunka jelentősége:

A legalapvetőbb kérdés az volt, hogy mi a célravezetőbb: büntetni vagy javítani? A XIX. században egyre inkább elterjedt az a nézet, hogy próbálják meg az elítéltet ismét a társadalom elismert tagjává tenni. A rabmunka önmagában nem volt mentesítő és jó, csak akkor, ha a rab érdekeltté vált abban, amivel foglalkozott. *„Azon munka, ami a fegyenc erkölcsére kedvezőbb hatású. A legjutányosabb – erkölcsileg jobb, igazságosabb, hasznosabb!”*

Mohácsi Barbara

Csopak

A jénai Friedrich Schiller Universität professzorával, Herr Jerouschekkel ápolt jó viszony újabb állomásaként Mezey Barna tanár úr a büntetőjogi szankciók és a büntetés-végrehajtás története témában szervezett német-magyar blokkszemináriumot a Balaton északi partjára. Ez a konferencia a legprofibb résztvevőknek is szolgált egy-két meglepetéssel. Az első akadályt az egyik lelkes TDK tagnak azt jelentette, hogy Csopak és Szekszárd között nem túl gyakran közlekedik Intercity, vagy bármilyen más járat. A szerencsésebbeknek azonban csak néhány megállót kellett utazniuk, és egyik nyaralásból megérkeztek a másikba (noha akkor még távolról sem tűnt annak). Végül eljött a pillanat, amikor minden magyar résztvevő a szállodában tartózkodott, a szobákat is sikerült elosztani, és elkezdhettük volna élvezni a szállásunk előnyeit, amikor kiderült, hogy van egy nagyon gyorsan orvosolandó problémánk. Az egyik referátumnak ugyanis csak a magyar változata készült el, ezért rendkívül családias hangulatban, egy kisszótáron hatan testvériesen megosztotva elkezdjük átültetni a dolgozatot német nyelvre. A demonstrátorok eközben a konferenciatermet szerelték föl a reggel 8-tól este 8-ig kitartóan 40 fokos melegben elengedhetetlen ventilátorokkal, és átnézték az előadások anyagát, cipelték az egyéb kellékeket.

Annak ellenére, hogy többségünk jó egyetemistához méltóan nem szeret korán kelni (Csak még öt perc!), a nap egyik fénypontja a közösen elköltött, többfogásos reggeli volt. Első reggel még csak a kulináris élvezetek miatt, később azonban rájöttünk, hogy étkezéseknél kiváló alkalmunk nyílik beszélgetni a német diákokkal. Dicsérő szavaikkal folyamatosan éreztették: kellemes meglepetésükre szolgál, hogy beszélgetőpartnerre találnak bennünk. Valószínűleg az időjárási viszonyokra sem számítottak, de nagyon jól túrték az embert próbáló meleget. Bezzeg mi – mivel már júniusban 38 fokban szigorlatoztunk – egész kollektívát pakoltunk be fürdőruhából, rövidnadrágból, gyanítom ezért nem volt csak fődemonstrátorunknál magyar-német nagyszótár. A körülményekhez képest elegánsan felöltözve betömörültünk tehát a ventilátorok mellé, és Mezey Barna tanár úr megnyitotta a konferenciát. A német diákok színvonalas dolgozatain látszott, hogy számukra ez a blokkszeminárium nagyobb jelentőséggel bír, ugyanis teljesítményüket osztályozzák, egy féléves munka zárásaként tartják meg előadásukat. Csopakon a legnehezeztelőbb bírálat is csak két hiányosságot említett.

Szerencsére a mi oldalunkon sem a minőség, legfeljebb a mennyiség okozott gondot. A lelkes TDK tagok ugyanis nem tudtak ellenállni a számtalan részletes forrásnak, és a legrövidebb előadás is elérte a 15 perces hosszúságot, ami eredetileg felső küszöbnek volt megadva. Az első nap egyik kiemelkedő előadása vendégeinkhez fűződik. A Spessart rablóinak működését térképekkel, és izgalmas történetekkel felszerelve egy filozófia szakos társuk és egy joghallgató ismertette. Ugyancsak emlékezetes pillanataink fűződnek a közösen lefordított dolgozat felolvasásához. A kézírással elég hosszúra sikeredett munkát nem sikerült teljesen átmásolni, így az éppen Jerouschek professzorral szemben leültetett társunk az utolsó oldalra érve némi konzultációra kényszerült e sorok írójával, mivel írásomat helyenként képtelen volt elolvasni.

Az előadások után tett kirándulások biztosították, hogy ez a szeminárium ne csak szakmai, hanem kulturális élményekkel is gazdagítsa vendégeinket. A Balaton vizéről egy rövid hajóút keretében megcsodálhatták a Tihanyi-félszigetet, másnap pedig mikrobusszal látogattunk Tihanyba és Veszprémbe. Egy idegenvezető és tanáraink segítségével érdekes részleteket ismerhettek meg történelmünkől a képzőművészeti és építészeti remekhez kapcsolódóan.

Az apátság hűs termei és Gizella királyné városának szelei az időjárásról alkotott véleményüket is kedvezően befolyásolták. Mivel nappal szinte lehetetlen volt a hőségben lejutni a strandra (pedig igazán nem volt messze), mert az aszfalt félig megolvadt, ezért a tóban való fürdést az esti órákra időzítettük. A németek első este egyszerűen azt hitték, hogy megőrültünk, amikor elkezdtük összeszedni a törülközőnket és a papucsunkat. Aztán amikor másnap délből kiöltözve (és ebből kifolyólag kimelegedve) kis híján az aszfaltba ragadtak az ebédelésből visszatérve, akkor megváltoztatták a véleményüket. Szinte mindenki csatlakozott hozzánk. Sőt, a visszautazásuk előtti napon már a reggelinél azt kérdezték, hogy ugye megyünk este fürdeni. Az utolsó éjszaka legemlékezetesebb programja azonban nem a viharos (szó szerint!) körülmények között végbement fürdés volt. A történelmi emlékek bemutatása után, mivel híres borvidéken tartózkodtunk, borkóstolón vehettünk részt. A légkör ekkorra már teljesen oldott volt, így a szállodái étkezésekhez hasonlóan teljesen vegyes asztaltársaságok alakultak ki. Hosszas beszélgetés és tréfálgatás után eszünkbe jutott, hogy búcsúzóul elénekelünk egy dalt vendégeinknek. Ők azonban a gesztusra vérbeli jogászként reagáltak, és hogy el ne maradjanak mögöttünk, produkciónk után azonnal rágyújtottak egy nótára. A Balaton túlsó partján már dörgött és villámlott, de senkinek sem akaródzott visszaindulni szállásunkhoz. Már a pincér és a tulajdonos is kijött a teraszra hallgatni ezt a dalpárbajt, mire a németek kifogytak a dallamokból. Kudarcuk miatt fontolóra vették, hogy következő magyarországi látogatásuk előtt a szemináriumi órák mellett hetente kóruspróbát tartanak. Másnap reggel ki-ki elindult haza, vagy visszament nyaralni, a német diákok pedig Budapestre. Lelkesen ecsetelték a vonatra várva, hogy csak este van csatlakozásuk, így legalább maradt néhány órájuk, hogy ott is körbenézzenek. A konferenciára íródott TDK dolgozatok megjelentek tanszéki kiadványként, és több rövidített változatot ebben az újságban is közreadunk.

Csurdi Abigél

Jön!

A következő számunk tartalmából

Börtönrendszerek

Széljegyzetek Hajnóczy József munkásságához

Interjú dr. Képes György egyetemi tanársegéddel

Dr. Horváth Attila munkahelyi védeése

XX. századi történetek

Szerkesztette: Csurdi Abigél

Tördelés és korrektúra: Magyariné Horváth Ágnes

Címlapterv: Balogh Boglárka

Munkatársak: Frey Dóra, Mátés Ákos, Mohácsi Barbara, Radó Zsófia

